

nom d'instrument.

*Donar torn*, però, significava 'protegir, prestar refugi (a algú); en el procés contra Pere de Palau, el batlle faciós i concussionari de Camarasa, declaren: «En P. de Palau sofer, e *dóne torn*, a Privà e a Ça Figuera, a aquels que hoçeyren en P. Salendí --- el-s *dóne menjar e ço que obs an*» a. 1295 (CaCandi II, 186); igual en la *Cròn.* de Jaume I: «Don Rodrigo Liçana era amic de don Pero Ferrandes d'Açagra, e parlà ab don Pero Ferràndez que l'empràs de la guerra, e que s'espideria [‘es deseixiria, s'espideria, declarar hostilitat’] de Nós: e que él li *donàs torn* en Sta. Maria del Barrazi; e --- Pero Ferràndez --- acuyí don Rodrigo, e espediren-se de Nós, e faeren-nos mal, d'aquella hora enanent» (§ 15, Ag. 25). La gènesi d'aquesta locució no és gaire clara: potser donar entrada en un edifici, protegit de l'entrada mitjançant un torn?

En Ausiàs és verament postverbal, però no pas en el sentit de 'tanda, torn' sinó *pendre torn* 'donar tomb, girar, tombar', com expliquen els comentaristes i traductors adduïts per Bohigas, en l'ed. *NCL.*: «Menys que lo peix és en lo bosc trobat, / e los lleons dins l'aygu' an lur sojorn, / la mi' amor per null temps *pendrà torn*, / sol coneixent que de mi us doneu grat» II, 3c: 'mai es girarà, apartarà, declinarà, de vós'. Sentit que només conserva prolongació, en alguna mesura, en ross. on *torn* pot significar (a la manera francesa) 'tomb, giravolt': «El Rerevall és un carrer darrere l'església que fa el *túr*n cap a la Plaça de la República» (abans dita Plaça de l'Església) Prada (1960).

En pocs textos medievals, en el sentit de 'tornada, retorn (d'un viatge)': «senyor de nau qui noliejarà per anar en terra de Crestians, no és tengut de demanar parsoners alguns, si no-s vol, ne parsoner no la pot encantar, pus que ell la haurà noliejada, tro al *torn* del viatge», *Consolat*, § 184 (Pard., p. 208).

DERIV. DE TORN: *Tornet* [fi S. xv, I. de Villena, *DAg.*]: «TAULA DE DOS PESSES --- Frontizes ---: fibulae; ---», OPou (*ThPu.*, 187); *tornet* de traure la criatura del ventre: *ungula, embryorectes*, *DTo.*; «tenir un *tornet* al capdavall: fr. met. per manifestar que s'ha de tornar lo que s'ha dexas», Belv. [«—vui les estiores. —Aquí les tens, però tenen un *tornet*, saps?» Bna. 1912]. Amb un significat postverbal de 'persona voluble, inconstant': «a casa, que coneixien el meu geni de *tornet*, no sabien avenir-se que la fallera del jardí em durés tant», Noller (O. C. VII, 338.7f.).

*Torneta. Torner* [1342, *DAg.*]: a Sta. Coloma de Queralt, on existeix fins avui la tradició més fonda, artística i admirable del nostre país, representada pel gran mestre torner i actors tràgics, Sr. i Sra. Romà Ramon, que m'informaren el 1955 sobre la toponímia del terme, i la tradició del seu mestre, el venerable escriptor i arxiver Mn. Joan Segura: sigui'ls ací expressat el meu agraïment i simpatia; *torner*: lo que torreja: tornarius, toreumatarius», OPou (*ThPu.*, 165); *torneria, torneris*.

*Tornejar* 'obrar al torn' [1307]: «Sex lanceas cum suis lanceriis; item 7 lectos *torneçats*; duos bres; 7 vànoas ---», inv. de Perpinyà 1307 (RLR IV, 377); *tor-*

*nejada cosa*: al torn ---», Busa-N.; «lo comte Galind crida al pros Bernat, / a una sala voltada, del seu palau / --- Seya al mitj de la sala lo fill Aznar, / en un siti de vori ben *tornejat*», MilàF (*Pros Bernat*, v. 175); «I veig passar somrients les rumbejantes / gladiadores d'amor, / dones hermoses, de gentils mirades, / braços de polpa *tornejada* i fina, / galtes de rosa, gorges perfumades / ---», Coromines (*Hores d'amor*, O. C., 1321b). «Lo *tornejat* turó de la masia», Verdaguer (c. 1860, Inèd. Casac., 160). *Tornejador; tornejadura* [Busa-N.]; *tornejadis*.

*Entorn* adv. 'al voltant de'. Sovint en la combinació emfàtica «en gir e en *torn*»: exs. del S. XIV, en Fabra, *La Coord. i la Subord.*, p. 27: «la Reyna ab tots los stats, a peu entram dins un gran pati, tot en *torn* emparamentat de draps de raç, lavorats d'or ---», JoMartorell (Ag. I, 135.16).

D'aquí passava a la construcció prepositiva *entorn de*, de la qual Fabra ja va donar testimonis del S. XIV (a l'obra citada, p. 23): «com los moros ho saberen, posaren-li siti *entorn de* la ciutat, e donaren-hi prestament un bon combat»; «e al matí, com lo sol fon exit, féu regonèixer *entorn* del seu [camp] si havia gent alguna»; «*entorn* del palau fahien guayta 400 hòmens d'armes»; «kaprés, lo rey se assegue a la una part, e la reyna a l'altra, e totes les donzelles e los cavallers, oaix, *entorn d'ell*»; «manà Tirant que --- fos cuberta de draps e ab moltes taules *entorn de* la lúcida font»; «tota la gent féu posar *entorn de* la montanya, de peu», JoMartorell (Ag. I, 23, 67; II, 43; I, 152; II, 118, 98).

A l'E. Mitjana sovint prenia un significat anàleg a 'prop de': «mentre que yo sia viu, jo tendré vostre fill *entorn de* mi e-l faré senyor e cap de ma terra», *Senescal d'Egipte* (*NCL*, XLVIII, 147); ross., a. 1435 (RLR XLIX, 275, text en *suara*). Aviat passà a construir-se també com una veritable prep., *entorn sense de*, i té el sentit propi 'al voltant de': «*entorn* lo punt del mig», Eiximenis (*DoComp.*, *CoDoACA* XII, 320.7); «brocada *entorn* les faldes» doc. val. de 1420 (*AlcM*, s. v. *i-grega*). Sovint la construcció pot ser la mateixa, però igual es podria entendre 'prop de': «*entorn* la dita vila de Perpenyà» a. 1275 (RLR IV, 358); «un divendres *entorn* mija nit», BMetge (*Somni*, *NCL.*, 17). D'aquí que després passà a significar simplement 'prop', com ja hem vist en l'altra construcció, i també en aquesta: «lo pagès --- tenia ses armes *entorn* si per ço que-s pogués defendre», Lluill (*Blanq.* II, 43.24; també I, 237.25).

Substantivat, en plural 'voltants, llocs adjacents': «les diligències no bastan a endur-se'n los forasters, que, per tres mesos, han animat lo poble y sos *entorns*», Noller (*Croquis a. nat.*, 118). I comuníssim a l'*entorn* 'al voltant'.

En el *Libre de Sidrac* (fi del S. XIV), trad. del fr., i sovint amb calcs incorrectes del francès (com aquí *tornar*): «la stela --- tremuntana --- aseguda --- en una manera al firmament --- en tal maner com la seylla de la péra sotana del molý, e la péra desús torna *entorn ella*» (139.19).

És paraula comuna amb les llengües romàniques cir-